

Nr 73

Av herr **Rubbestad**, om skadestånd till makarna Andersson, Håvesten, Ödeborgs socken, i samband med utmätning av ett gravfält.

Lantbrukare Carl Andersson och hans hustru Edit Andersson förvärvade 1936 Håvesten Norre 2⁶ och 2⁷ i Ödeborgs socken av Älvsborgs län, innehållande omkring 22 tld odlad jord. Ett av skälen för förvärvet var, att å fastigheten funnos betydande grusfyndigheter, som voro lättåtkomliga och således lämpliga att bearbeta för avsalu. De kände även till att å en angränsande del av hemmanet, 2¹² ägd av Dalslands Fornminnes- och Hembygdsförbund, fanns ett gammalt gravfält. Detta var emellertid så beläget, att makarna Andersson vid den grusavverkning, de avsågo att upptaga och även upptogo å sin fastighet, ej behövde göra minsta intrång å gravfältet.

Gruset å fastigheten är av ypperlig kvalitet. Det utgöres framför allt av ren och humusfri mur- och gjutsand jämte grövre grus. Trots Dalslands rikedom på moräner finns troligen ej någon grusfyndighet inom landskapet med lika gott grus. Den försäljning, makarna omedelbart upptogo i ett sydväst om gravfältet öppnat grustag, fick därför en rätt betydande omfattning, ehuru den bedrevs vid sidan av jordbruket och utan några som helst maskiner.

År 1945 ingav riksantikvarieämbetet under åberopande av 3 § i lagen den 12 juni 1942 om fornminnen till länsstyrelsen i Älvsborgs län framställning om fastställande av gränser omkring gravfältet. Ämbetet föreslog samtidigt viss sträckning av de begärda gränserna. Den i söder och sydväst företagna gränsen hade givits en sträckning, som praktiskt taget skulle omöjliggöra fortsatt utnyttjande av grustillgången å makarnas fastigheter.

Sedan makarna beretts tillfälle yttra sig med anledning av ämbetets förslag, bestredo de, i en den 23 november 1945 dagtecknad till länsstyrelsen ingiven skrift (bil. 1), att gränserna finge fastställas på föreslaget sätt. Med utförlig motivering föreslogo de en annan sträckning av gränserna, som å ena sidan borde giva erforderligt skydd åt gravfältet och å andra sidan väsentligt minska skadan och intrånget för dem.

Sedan riksantikvarieämbetet medgivit en viss — för makarna betydelselös — justering av den föreslagna ostgränsen, fastställde länsstyrelsen i resolution den 20 aug. 1946 (Nr 2 pag. 450/E D 1945) gränserna enligt ämbetets yrkande (bil. 2).

Makarna anförde hos Konungen underdåniga besvär, dagtecknade den

8 okt. 1946 (bil. 3), över länsstyrelsens resolution, därvid de yrkade justering av gränserna. Besvären avstyrktes i infortrade yttranden av riksantikvarieämbetet (bil. 4) och länsstyrelsen (bil. 5), varefter makarna ingåvo den 20 dec. 1946 dagtecknade påminnelser (bil. 6). I besvärssärendet åberopade makarna därjämte ett yttrande av riksdagsmannen Axel Rubbestad (bil. 7).

I utslag den 11 mars 1947 (bil. 8) fann Kungl. Maj:t ej skäl göra ändring i länsstyrelsens resolution.

Genom myndigheternas beslut ha makarna Andersson hindrats att på ett ekonomiskt lönsamt sätt tillgodogöra sig de naturrikedomar, som i form av grus finnas å deras egendom. Deras värdefullaste grustillgångar ligga nämligen inom gränserna.

Det av makarna Andersson vid tiden för myndigheternas beslut i anspråk tagna grusområdet var mer än 25 m djupt. Såvitt man kan bedöma äro de delar av åsen, som de genom fridlysningen hindrats tillgodogöra sig, av ändå större djup och mäktighet.

Herr Andersson har genom mångårigt och intensivt arbete verkställt ett storslaget och kostnadskrävande avtäcknings- och schaktningsarbete för att på ett fördelaktigt sätt kunna utnyttja grustillgången.

Man kan beräkna, att inom makarnas fastighet en areal av minst 3 tld eller ca 15 000 m² innehållande ett gruslager med ett djup av försiktigt räknat minst 25 m skulle ha kunnat bearbetas utan skada eller intrång å gravfältet.

Makarna Andersson ha således hindrats att i något avseende tillgodogöra sig en grusfyndighet om lågt räknat 375 000 kbm, vilken efter ett beräknat nettopris av 2 kr./m³ representerar ett värde av 750 000 kronor.

Övriga gruslager å egendomen, som alltså ligga utom gränserna för det fridlysta området, äro betydligt grundare och därjämte täckta av så djupa lerlager, att det ej är lönande att averka dem.

Som bekant lämnar gällande lagstiftning (för övrigt tillkommen efter makarna Anderssons förvärv av fastigheten) ej möjlighet till ersättning för den genom fridlysningsåtgärder skadelidande markägaren, en brist i lagen som enligt allmän uppfattning måste betecknas som upprörande.

Riksdagen har tidigare i åtminstone något fall beslutat att tillerkänna enskild markägare ersättning för liden skada, ett sätt att reglera skadeersättning som måste anses mindre tilltalande, men givetvis dock i någon mån ägnat att giva rättvisa. Fullgod anledning måste rimligtvis föreligga att i samma ordning bereda makarna Andersson skälig ersättning, och det måste ur rättvisesynpunkt framstå som ett allmänt intresse att makarna såvitt möjligt beredas kompensation.

Till belysande av makarnas intäkter av grusförsäljning meddelas här följande inkomstsiffror, som äro hämtade ur Carl Anderssons självdeklARATIONER (jordbruksbilagorna) för de olika åren. De avse enligt Andersson

bruttointäkter, och makarnas egna kostnader för nödvändiga avtäcknings- och schaktningsarbeten äro följaktligen ej frånräknade. Som tidigare berörts har försäljningen skett vid sidan av jordbruket. Maskiner hade ej anskaffats och ej heller särskild personal anställdt, utan Andersson har själv skött om försäljningen. Någon intensiv drift hade således ej upptagits, ehuru makarna Andersson avsett att intensifiera avverkningen.

För åren 1936—1956 ha intäkterna varit följande:

1936	kr. 1 546: —	1947	kr. 6 211: —
1937	» 2 306: —	1948	» 4 370: —
1938	» 2 144: —	1949	» 2 234: —
1939	» 2 286: —	1950	» 4 536: —
1940	» 1 051: —	1951	» 1 482: —
1941	» 1 864: —	1952	» 1 172: —
1942	» 2 119: —	1953	» 797: —
1943	» 6 706: —	1954	» 405: —
1944	» 5 752: —	1955	» 707: —
1945	» 5 335: —	1956	» 146: —
1946	» 4 699: —		
			<u>Kr. 57 868: —</u>

De förhållandevis höga siffrorna för 1947 och följande år bero på att likviderna för sålt grus ofta ha inlutit först flera år efter försäljningsåret (stundom efter inkasseringsåtgärder). De verkliga intäkterna under ifrågasvarande år ha således varit mycket lägre och stadigt sjunkande.

Det är känt att Andersson allt fortfarande erhåller förfrågningar om grusförsäljning. Så sent som hösten 1957 begärde således entreprenören för ett större vägbyggnadsarbete i orten (allmänna vägen Uddevalla—Ödeborg från gränsen mot Göteborgs och Bohus län till Ellenö) att få köpa 23 000 m³ grus, därvid ett nettopris av kr. 1: 75 per m³ erbjöds.

Då makarna Andersson sålunda genom det allmännas åtgärder åsamkats betydande förluster torde det vara rimligt att de också av det allmänna tillerkännas visst skadestånd. Hur detta rimligen bör avvägas kan naturligtvis diskuteras. En viss utgångspunkt kan man ju erhålla i det erbjudande, som herr Andersson fick för några månader sedan från ovannämnda vägbyggnadsentreprenör om inköp av 23 000 m³ grus till ett pris av 1: 75 per m³ = kr. 40 250: —. Ehuru denna kvantitet är en mycket liten del av vad som kunnat utvinnas av hela grustaget, om gränsdragningen för gravfältet skett på ett sätt som i rimlig grad tillgodosett både fornminnesintressena och den enskilda jordägarens intressen, har Andersson dock förklarat sig kunna såsom skadestånd åtnöjas med ungefär hälften av den summa som vägentreprenören erbjudit eller 20 000 kronor.

Angående medelsanvisning för detta ändamål får jag hänvisa till att jag i dag framfört motioner, som innebära minskning av i statsverkspropositionen begärda anslag på betydligt större belopp än vad här ifrågasättes.

Beträffande de i motionen åberopade bilagorna 1—8 komma dessa att överlämnas till vederbörande riksdagsutskott.

Med hänvisning till ovanstående och då jag finner det rättvist och rimligt att makarna Andersson erhålla ett visst skadestånd för det intrång i utnyttjandet av deras egendom som skett genom det allmännas försorg vid gränsdragningen för gravfältet, hemställes,

att riksdagen måtte för utmätning av ett gravfält besluta att till makarna Andersson utbetala skadestånd på 20 000 kronor.

Stockholm den 22 januari 1958

Axel Rubbestad